

Aluehallintovirasto

Osaavaa kansalaistoimintaa
Opintokeskus **SIVIS**

Ajankohtaista aluehallintovirastosta Itä-Suomi

Sosiaalihuoltoyksikön päällikkö Satu Syrjälä

Kehitysvammahuollon yhteistyöpäivä
15.11.2019 Mikkelä

Kehitysvammalain uudistus 2016 toi paljon hyvää

- Kehitysvammalain 10.6.2016 voimaan tullut uudistus on tullut varsin hyvin osaksi arkielämää ja palvelukäytäntöjä Itä-Suomessa
- Onnistunut koulutuskäytäntö; lakikoulutus ja ”kertauspäivät”, jolloin saattoi kysellä
- (käyttäjien kokemus?)
- Onnistuneet läheisillat Savon alueella (yhteensä 7 iltaa)
- Kysymyksiä ohjautunut Valviraan, joiltain osin keskitetty vastaaminen
- STM:n linjauksia: <https://stm.fi/lainsaadanto/vammaiset/kysymyksiä-ja-vastauksia-kehitysvammalain-10.6.2016-voimaantulleesta-muutoksesta>
- Valviran ja AVI:en välinen sähköpostirinki, jonka avulla pohditaan linjauksia
- Kehitysvammalain itsemääräämisoikeuteen liittyvästä uudistuksesta on paljon opittavaa kun saadaan voimaan kaikkia asiakkaita koskeva yhteinen lainsäädäntö; hyviä käytäntöjä ja oppimiskokemuksia, asennemuutosta

Haasteita itsemääräämisoikeuden näkökulmasta

- Toki säännöksissä on myös aukkoja ja ”kankeita” kohtia, jotka aiheuttavat hankaluutta asiakkaan elämään ja ammatilliseen työskentelyyn
- Monesta tilanteesta selviää arkijärjellä...
- Itsemääräämisen tukemisen ensisijaisuus; toimitaanko sittenkin rajoitukset edellä vai tuetaanko itsemääräämisoikeutta aidosti ja aktiivisesti? Mietitäänkö, mitä IMO tarkoittaa kunkin asiakkaan yksilöllisestä näkökulmasta?
- Yhteisöllisyys huomioon otettava seikka ja ”normaalit” rajat
- Henkilöstön riittävyys; joudutaanko rajoittamaan siksi, ettei henkilökuntaa ole riittävästi?
- Henkilöstön osaaminen ja koulutus; tapahtuuko rajoittaminen asianmukaisesti?
- Vanhakantaiset tavat ja asenteet; uskaltamattomuus kokeilla uusia ratkaisuja?
- Vaatteilla ja asusteilla rajoittaminen; koetaanko välttämättä rajoittamiseksi?

Haasteita...

- Odotusajat auttamisessa; koetaanko itsemääräämisoikeuden loukkaukseksi?
- Asiakkaiden oikea sijoittaminen; joudutaanko rajoittamaan siksi, että ei voida varmistua **asiakasturvallisuudesta**? (onko lukkojen takana se henkilö, jota on suojattava toisen arvaamattomalta käytökseltä; pysyvätkö ovet lukossa siksi, että yhdellä asiakkaalla on taipumusta lähteä omin luvuin ja eksyä?)
- **Asenteet**...kunnioitetaanko asiakkaiden yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta sittenkään vielä riittävästi... – erilaisia hyväksikäyttötapauksia
- **Vuorovaikutuksen tärkeä rooli!**
- **Vaihtoehtoisten kommunikaatiokeinojen käyttämättömyys**, hallitsemattomuus; osaako henkilökunta kommunikoida riittävästi kaikkien asiakkaiden kanssa siten, että he tulisivat ymmärretyiksi ja kuulluiksi
- Arvaamattoman käyttäytymisen ennakointi; onko tarvittava koulutus ja pidetäänkö osaamista yllä riittävästi?

Jatkosuunnitelmia ja muuta huomioitavaa

- Valviran, AVI:en ja kehitysvamma-alan järjestöjen sekä STM:n välisessä yhteistyössä on pohdittu, mitä asioita on syytä viedä tulevaan uuteen lakiin
- Keskustelua on käyty juuri niistä tilanteista, joissa lakia noudatettaessa tullaan itse asiassa rajoittaneeksi asiakkaan itsemääräämisoikeutta
- Asiakkaan kanssa tehtäviä sopimuksia tulisi välttää...eivät aina aitoa sopimista
- **Asenne ratkaisee**...ei asiakkaan vahtimista ja vallankäyttöä, vaan auttamista ja tukemista omannäköiseen elämään, jossa hän voi valita, päättää ja määrätä omista asioistaan, mihin hän turvallisuuden rajoissa pystyy, rajoittamatta muiden elämää

Ajankohtaista valvonnassa

- Vanhustenhuollon tehostetun asumispalvelun toimintayksiköiden valvonnan tarve kasvoi moninkertaisesti aiempaan nähden alkuvuonna 2019; epäkohtailmoituksia toista sataa, valvontaa tehdään edelleen niiden pohjalta ja työ jatkuu
- Mm. vanhustenhuollon valvontaan liittyvä laaja julkisuus ja sosiaalihuoltolain 48 §:n mukainen henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus ovat saaneet aikaan uusia epäkohtailmoituksia myös kehitysvammaisten asumispalveluista eri puolilla Itä-Suomea
- Aiheina mm.: henkilöstön riittävyys, vastuuhenkilön rooli ja tehtävänkuva, puutteita lääkehoidossa ja asiakkaiden kohtelussa, epäammattillista toimintaa ja menettelyä asiakkaiden asioissa, erilaisia hyväksikäyttötapauksia ja vakavia väkivaltatilanteita asiakkaiden välillä, vakavia sisäilmaongelmia – usein liittyvät **asiakasturvallisuuteen** ja asettavat sille uhkia

Mistä epäkohtailmoitukset kertovat

- Toisaalta siitä, että henkilökunta on valppaana ja vastuullisena, koska tekevät ilmoituksia – toisaalta siitä, että yksiköiden sisällä ei henkilöstön huolta oteta aina riittävän vakavasti, koska asiat tulevat AVI:lle asti
- Talouden korostumisesta, kilpailuttamisen kiristymisestä – toimintoja suunnitellaan taloudellisen kannattavuuden näkökulmasta, ei asiakkaiden tarpeiden
- Henkilöstöpulasta – vaikeudesta rekrytoida vammaistyöhön ja työvoiman saatavuuden heikkenemisestä, työvoimapulasta
- Asiakasvalinnan ja palveluihin sijoittamisen epäonnistumisesta (vaikeimmin vammaiset ja erittäin heikosti itseään puolustamaan kykenevät ja arvaamattomasti käyttäytyvät, voimakkaat asiakkaat samassa yksikössä)
- Vastuuhenkilön roolin ja tehtävänkuvan epäselvyydestä
- Kaikissa kunnissa ei vielä tunneta valvontavastuuta palvelujen ostamisessa

Muuta ajankohtaista erityishuollosta

- Toimivallanjako kehitysvammalain perusteella – kunta ja eh-piiri; kuka päättää ja mistä päättää?
- ”Pakkokuntayhtymä”
- Kuka valvoo erityishuoltopiirin toimintaa?
- Palveluntuottajan rooli – palvelun järjestäjän rooli (kunta ja kuntayhtymä vs. yksityinen palveluntuottaja)
- Asiakkaan oikeus erityishuoltoon; hakeutuminen palveluihin
- Erityishuolto-ohjelma – kuka laatii?
- Erityishuollon johtoryhmän toiminta
- Virkavastuu erityishuollon johtoryhmässä (Valviran ja AVI:en yhteinen ohje)
- Diagnoosivaatimus – virheellinen käsitys, kenellä oikeus kehitysvammahuoltoon?

Erityishuoltopiirin ja kunnan toimivalta; ”Pakkokuntayhtymät” Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) 6 §

- Erityishuollon järjestämistä varten maa jaetaan erityishuoltopiireihin, joiden alueet määrää valtioneuvosto. Jollei erityisestä syystä muuta johdu, piirit on muodostettava aluehallintovirastojen toimialuejakoon sopeutuviksi ottaen kuitenkin huomioon aluehallintovirastojen toimialajaon kehittämisen tarve.
(22.12.2009/1539)
- Erityishuoltopiiriin kuuluvat kunnat ovat jäseninä *erityishuoltopiirin kuntainliitossa*, jonka tulee järjestää kuntien velvollisuudeksi säädetty erityishuolto, mikäli tämän lain säännöksistä ei muuta johdu.

Kehitysvammalain 14 § (Kunnan järjestämismahdollisuus)

- Sen estämättä, mitä 6 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään **myös kunta voi järjestää** erityishuoltoa. (17.9.1982/702)
- Edellä 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa kunnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä 32, 33, 35, 39 ja 42 §:ssä sekä 4–6 ja 10 luvussa säädetään erityishuoltopiirin kuntainliitosta. (3.8.1992/739)
- **Kunnan erityishuoltoviranomaisena toimii sosiaalilautakunta**, jonka kanssa erityishuoltopiirin kuntainliiton tulee **toimia yhteistyössä** silloinkin, kun paikallisen erityishuollon järjestäminen on kuntainliiton tehtävänä. Kunnan järjestämän erityishuollon osalta on sosiaalilautakunnan tehtävistä erityishuoltoa koskevissa asioissa soveltuvin osin **voimassa, mitä erityishuollon johtoryhmästä on säädetty**. (13.1.1984/26)

Kehitysvammalain 16 § ja 23 § (Yksityiset, EH-jory)

- Sen lisäksi, mitä edellä on säädetty, voi olla myös yksityisiä erityishuollon toimintayksiköitä.
- Yksityiset erityishuollon toimintayksiköt voivat tuottaa erityishuoltopalveluksia kuntainliitoille tai kunnille taikka muille palveluksia haluaville.
- **23§:**
- Erityishuollon yksilöllistä järjestämistä varten erityishuoltopiirin kuntainliitossa on *erityishuollon johtoryhmä*.
- Erityishuollon johtoryhmän jäsenenä on **vähintään kolme kuntainliiton johtavaa viranhaltijaa siten, että johtoryhmässä on edustettuna lääketieteellinen, kasvatustieteellinen ja sosiaalihuollollinen asiantuntemus. (3.8.1992/739)**
- Asioiden käsittelystä erityishuollon johtoryhmässä on soveltuvin osin voimassa mitä kunnallislaissa kunnanhallituksen jaostosta säädetään.

Kehitysvammalain 31 § (Hakeutuminen palveluihin ja päätöksenteko)

- **Erityishuoltoon pyrkimistä koskeva aloite tulee tehdä erityishuoltopiirin kuntainliitolle tai henkilön kotikunnan sosiaalilautakunnalle.**
- **Erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta päättää erityishuollon johtoryhmä, jollei erityishuoltopiirin johtosäännössä toisin määrätä.**
(19.12.1980/952)

Kehitysvammalain 34 § (Erytyishuolto-ohjelma)

- Erytyishuollon yksilölliseksi toteuttamiseksi erityishuollon johtoryhmän tai sen määräämissä rajoissa toimintayksikön vastaavan johtajan tulee hyväksyä **erityishuolto-ohjelma jokaista erityishuollon tarpeessa olevaa henkilöä varten**. Ohjelma on mahdollisuuksien mukaan laadittava yhteistyössä henkilön itsensä ja hänen laillisen edustajansa tai sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa henkilön laillisen edustajan taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvan omaisensa tai muun läheisensä sekä sosiaalilautakunnan tai muun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen kanssa. Ohjelmaa on **tarpeen mukaan tarkistettava**.

Kehitysvammalain 36 § ja 39 § (Tarkoituksenmukaisuus...)

- Aluehallintovirasto voi määrätä erityishuolto-ohjelmaa **oikaistavaksi tarpeellisiksi katsomiltaan osin**, milloin henkilö itse tai hänen huoltajansa tai muu edunvalvojansa taikka sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu kunnan määräämä monijäseninen toimielin katsoo, ettei ohjelma ole tarkoituksenmukainen. (huom 82 §)
- **39 §**
- Erityishuoltopiirin kuntayhtymän tai erityishuoltoa järjestävän **kunnan on** huolehdittava tutkimukseen määrätyn tai järjestämässään erityishuollossa olevan henkilön kuljetuksesta kuntayhtymän tai kunnan toimintayksiköiden välillä. Lisäksi **kuntayhtymän tai kunnan on huolehdittava** henkilön erityishuollon saamiseksi **välttämättömistä kuljetuksista** tai korvattava niistä aiheutuvat kustannukset.

Kehitysvammalain 75 § (Valvontavastuu)

- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ja aluehallintovirasto voivat tarkastaa kunnan ja kuntayhtymän tässä laissa tarkoitettun toiminnan sekä toiminnan järjestämisessä käytettävät toimintayksiköt ja toimitilat silloin, kun tarkastuksen tekemiseen on perusteltu syy. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi lisäksi perustellusta syystä määrätä aluehallintoviraston tekemään tarkastuksen. Tarkastus voidaan tehdä ennalta ilmoittamatta.
(22.12.2009/1539)
- ...§ jatkuu...

Kehitysvammalain 75 a § (Ilmoitukset sitomisesta)

- Aluehallintoviraston on erityisesti valvottava 3 a luvun nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Aluehallintovirasto voi valvontaa toteuttaessaan varata erityishuollossa olevalle henkilölle tilaisuuden luottamukselliseen keskusteluun aluehallintoviraston edustajan kanssa.
- Jos toimintayksikössä on käytetty **42 I §:ssä tarkoitettua sitomista**, toimintayksikön on **tehtävä siitä kahden viikon kuluessa ilmoitus aluehallintovirastolle**. Aluehallintovirastolle tehtävässä ilmoituksessa on mainittava henkilön tunnistetiedot, tiedot toimenpiteestä ja sen syystä sekä toimenpiteestä päättäneen lääkärin nimi. Aluehallintoviraston tulee hävittää henkilöä koskevat tunnistetiedot kahden vuoden kuluttua tietojen saamisesta.

Kehitysvammalain 79 § ja 81 a § (Muutoksenhaku)

- Erityishuoltoa järjestävä kunta sekä 16 §:ssä tarkoitettu yksityinen erityishuollon järjestäjä on velvollinen antamaan erityishuoltopiirin kuntainliitolle tämän tarpeelliseksi katsomia tietoja ja selvityksiä.
- **81 a §**
- Muun kuin tahdosta riippumattoman erityishuollon antamista tai lopettamista koskevaan päätökseen taikka muuhun kuin tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon liittyvään yksilöllisen erityishuolto-ohjelman hyväksymistä koskevaan päätökseen saa **vaatia oikaisua aluehallintovirastolta** siten kuin hallintolaissa säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta **valittamalla hallinto-oikeuteen** siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Kehitysvammalain 82 § (Muutoksenhakukielto 36 §:stä)

- Muutoksenhausta valtioneuvoston, sosiaali- ja terveysministeriön, aluehallintoviraston ja hallinto-oikeuden päätökseen säädetään hallintolainkäyttölaissa.
- **Aluehallintoviraston 36 §:n nojalla tekemään päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.**

Hyvä menettely ja asiakkaan oikeudet (sosiaalihuollon asiakaslaki 4 §)

- Laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon
- Hyvään kohteluun ilman syrjintää...
- Ilman, että hänen ihmisarvoaan loukataan...
- Siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa otettava huomioon:

- Asiakkaan toivomukset, mielipide, etu, **yksilölliset tarpeet**, äidinkieli, kulttuuritausta

Lähtökohtana yksilöllinen palveluntarve (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014)

- **Asiakkaan yksilöllinen tarve**, viranomaisen selvitettävä
- Asiakkaan **velvollisuus** antaa tarvittavat tiedot
- Kotikäynti usein paras selvittämiskeino, tapaamiset
- Asiantuntijalausuntoja selvityksen tueksi
- Miten asiakkaan tarpeeseen vastataan - asiakkaan etu ”johtotähtenä” (sosiaalihuollon asiakaslaki)

Kehitysvammaisten palveluja sääteleviä lakeja – ”työkalupakki”

- Perustuslaki – tarvitaanko huolenpitoa?
- Sosiaalihuoltolaki – yleislaki (1301/2014)
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista (ensisijaiseksi 1.9.2009) **uudistus kesken...**
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)
- Perhehoitolaki (263/2015)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992) **uudistus kesken...**
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) – asiakkaan edun mukaiset ratkaisut

Lakien suhde toisiinsa

- Kehitysvammaisella sama oikeus palveluihin ensisijaisten lakien nojalla kuin muillakin
- Vammaispalvelulaki on ensisijainen
- Kehitysvammaisten erityishuoltolakia kuitenkin sovellettava aina, jos riittävää ja tarpeenmukaista palvelua ei voida muuten järjestää – myös kunnan valikoimassa hyvä olla näitä palveluja
- Erityishuoltopiireissä erityisasiantuntemus
- **Ilman palvelua ei voi jättää, jos tarve palveluille on olemassa ja tulee järjestää sen lain nojalla, mikä on asiakkaalle edullisinta.**

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519, uudistettu säädös 381/2016) 1§

Soveltamisala:

- ”Tässä laissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnyntäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja.”
- **Väljä kehitysvammaisuuden määritelmä; ei diagnoosivaatimusta**
- **Fyysinen/psykykinen peruste (Räty)**
- **Kehitysvammaliiton ja Tukiliiton julkinen kannanotto**

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta ja laiksi sen voimaantulusta (HE 102/1976) sivulla 3 todetaan esityksen pääperiaatteena seuraavaa:

- ”Esityksen mukaan nykyinen vajaamielislaki korvattaisiin lailla kehitysvammaisten erityishuollosta. Lain nimike ehdotetaan muutettavaksi sen johdosta, että käsitettä vajaamielinen on yleisesti pidetty vanhentuneen, **koska se liiaksi painottaa henkilön älyllisten toimintojen vajavuutta.** Tämän vuoksi on perusteltua siirtyä myös lainsäädännössä käyttämään yleisen hyväksymisen saanutta kehitysvammaisen käsitettä. Käsite on laajempi kuin vajaamielisen käsite. **Lain sovellutusala onkin pyritty määrittelemään niin, ettei se asettaisi esteitä lain perusteella järjestettävän huollon ulottamiselle iästä tai vamman luonteesta riippumatta kaikkia niitä koskevaksi, jotka tällaisia palveluja tarvitsevat.**”

Erityishuoltolaki 1 § 2 momentti

- ”Erityishuollon tarkoituksena on edistää 1 momentissa tarkoitettun henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito.”
- **Laajat järjestämismahdollisuudet ja huolenpidon turvaamistarkoitus**

Erityishuoltolain mukaisia palveluja (2 § 1 momentti)

- Tutkimus
- Terveysthuolto
- Ohjaus, kuntoutus, toiminnallinen valmennus
- Työtoiminnan ja asumisen järjestäminen
- Henkilökohtaiset apuneuvot ja –välineet
- **Yksilöllinen hoito ja muu huolenpito**
- Puolison, vanhempien ja muiden perheenjäsenten ohjaus ja neuvonta

jatkuu...

Erityishuoltolain mukaisia palveluja (2 § 1 momentti)

- Tiedotus erityishuollon palveluista
- Kehityshäiriöiden ehkäisy
- **Muu vastaava erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta**

- **Viimesijaisuus; ensin sosiaalihuoltolaki ja vammaispalvelulaki; jos niistä löytyy tarpeeseen sopiva palvelu**
- **Selvitettävä tarve ja muut järjestämismahdollisuudet**
- **Kuitenkaan ei voi korvata muiden lakien mukaisilla palveluilla, jos kehitysvammalaki on asiakkaalle tarkoituksenmukaisin ja edullisin vaihtoehto – subjektiivinen oikeus**

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista Viranomaisella neuvontavelvollisuus (5 §)

Sosiaalihuollon henkilöstön selvitettävä asiakkaalle

- hänen oikeutensa,
- velvollisuutensa,
- erilaiset vaihtoehdot,
- niiden vaikutukset,
- muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan

Vuorovaikutus ja asiakkaan osallisuus!

Muita asiakkaan osallisuutta ja palvelujen yksilöllisyyttä tukevia velvollisuuksia

- Otettava **ensisijaisesti** huomioon asiakkaan **toivomukset, mielipide ja etu – viranomaisen selvitettävä**
- Eri asia kuin hallintolain mukainen kuuleminen
- Kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta (8 §)
- Tehtävä yhteistyötä asiakkaan laillisen edustajan kanssa, jos asiakkaalla heikot mahdollisuudet vaikuttaa itse asioihinsa (9 §)

Kuka huolehtii kehitysvammaisen henkilön oikeusturvasta, jos ei ole edunvalvojaa tai läheisiä?

- Kuka voi tehdä oikaisuvaatimuksen kehitysvammaisen henkilön puolesta, jos hänellä ei ole edunvalvojaa – mitä jos valitus jää tekemättä ja henkilön oikeusturva ei toteudu?
- Edunvalvonta usein suppea, vain taloudellisia asioita varten, ei riittävää perehtyneisyyttä päämiehen palveluihin
- **Kunnilla velvollisuus esittää edunvalvojan määräämistä jos kehitysvammaisen oikeusturva uhattuna – ei tiedetä, intressiristiriita**
- Asia ratkaistu KHO:n päätöksellä heinäkuussa 2016
- **Kehitysvammaisen henkilön oikeusturva ei saa vaarantua siksi, että hänellä ei ole laillista edustajaa! Tärkeintä on, että oikeusturvakeinoja käytetään kun se on mahdollista.**

KHO 21.7.2016 dnro 544/3/16

- Kysymys läheisen henkilön kelpoisuudesta käyttää kehitysvammaisen henkilön puhevaltaa
- Edunvalvontamääräyksen puuttuessa KHO katsoi, että oli ratkaistava oliko läheisellä ollut **jollain muulla perusteella** ollut oikeus tehdä viranhaltijan päätöksestä valitus kehitysvammaisen henkilön puolesta
- Henkilö **ei kyennyt luotettavasti ilmaisemaan** mielipidettään laajoissa, eikä abstrakteissa kysymyksissä, muun muassa asuminen ja muuttaminen, **ei kyennyt valvomaan etuaan** viranomaisessa, **eikä antamaan valtuutusta** asiansa hoitamiseen.
- KHO katsoi, että näissä oloissa valituksen tekeminen henkilön puolesta on ollut **välttämätöntä hänen etunsa valvomiseksi**
- Läheisellä on kysymyksessä olevissa olosuhteissa ollut asiainhuoltoon (negotiorum gestio) perustunut kelpoisuus tehdä henkilön puolesta valitus viranhaltijan päätöksestä
- **Itsemääräämisoikeuden näkökulmasta erityisen vaikea haaste!**